

RECENT VERSCHENEN

Ben Jansen

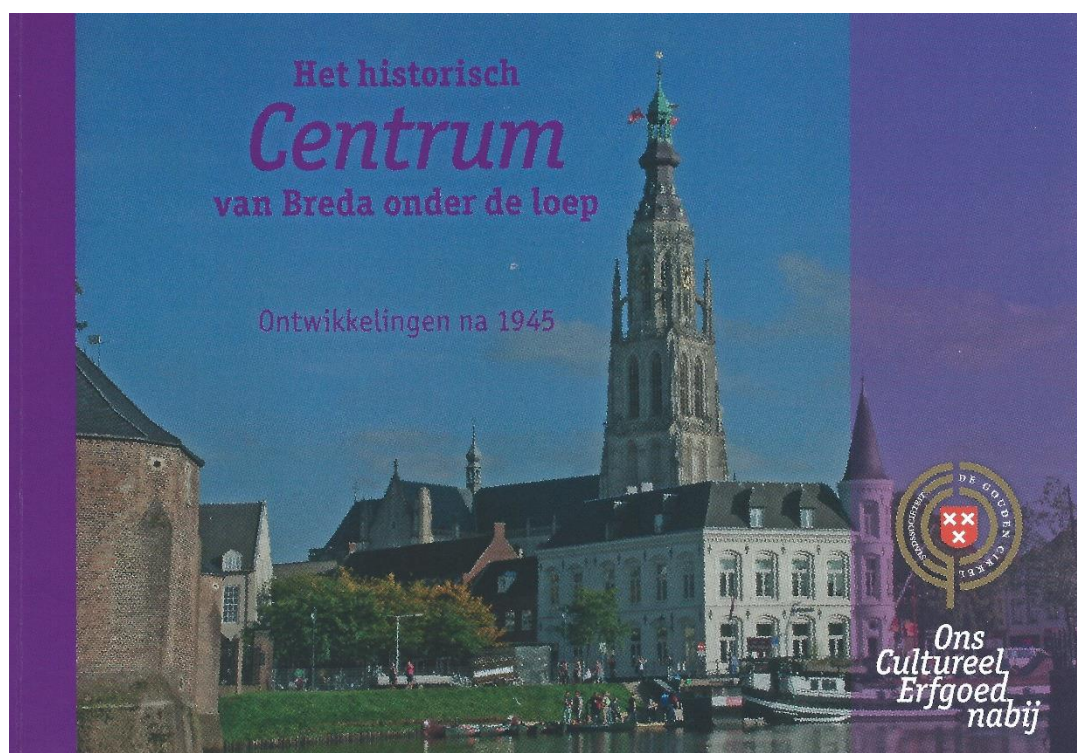
Liesbeth de Hartig e.a. (redacteuren), 'Het historisch Centrum van Breda onder de loep – Ontwikkelingen na 1945',

Breda, 2020, Stadssociëteit de Gouden Cirkel, 100 p., ISBN 9789082701076, € 12,50.

Verkrijgbaar bij De Gouden Cirkel; zie <https://degoudencirkelbreda.nl/>, Boekhandel Van Kemenade & Hollaers, de Vrije Boekhandel, en andere boekhandels.

De Stadssociëteit de Gouden Cirkel zet zich al sinds 1996 energiek in voor behoud, herstel en ontwikkeling van het cultureel erfgoed in Breda. Zij doet dit middels lobbyen, het houden van voordrachten op dit gebied en sedert een paar jaar door het uitgeven van een reeks van boekjes over de stedenbouwkundige en architectonische aard en achtergronden van diverse stadsdelen zoals de Heuvel, de Belcrum etc.

Recentelijk is het nieuwste cahier in deze reeks uitgekomen en wel over het historisch Centrum van onze stad. Uit een oogpunt van het behoud van het erfgoed in onze stad is dit niet alleen het belangrijkste deel van de stad maar ook de grote (stede)bouwkundige en culturele opgaven waarvoor we ons in de binnenstad gesteld zien met allerlei kansen maar ook potentiële valkuilen, maken de analyse en de boodschap die in de publicatie zijn beschreven uiterst actueel en relevant.

Afb. 1. De omslag van het besproken boek

Het boek bestaat uit drie delen. Het eerste deel beschrijft de ontwikkeling van het Centrum na de oorlog, het tweede deel heeft 9 hoofdstukken, met elk een eigen auteur, die elk een bepaald aspect van de huidige situatie beoordelen. Tenslotte vat deel drie de bevindingen samen en geeft een groot aantal aanbevelingen aan diverse belanghebbenden maar bij uitstek aan de Gemeente om te komen tot een stevige versterking van de kwaliteit van het historisch Centrum en aanpalende gebieden.

Het boek kent een groot aantal invalshoeken, waarbij elk hoofdstuk door een aparte auteur is geschreven. Dit maakt het boek extra interessant maar leidt ook tot verschillen in behandelingswijze, schrijfstijl en diepgang van de onderscheiden hoofdstukken.

Deel 1 is geschreven door Jan Willem Messer, stedenbouwkundige en vroeger werkzaam bij de Gemeente Breda. Hij houdt zich al geruime tijd bezig met de kwaliteit van de Bredase binnenstad en heeft daarover eerder gepubliceerd. Hij beschrijft de ontwikkeling van het Centrum vanaf 1945 tot nu in ruimtelijk, functioneel en maatschappelijk opzicht. Het deel is goed gestructureerd doordat hij na de vertreksituatie in 1945 een zestal perioden van grofweg elk een decennium onderscheidt. Per periode behandelt hij de maatschappelijke behoeften, de ruimtelijke processen en de dominante beleidsdoctrine. Elke periode kent zijn eigen situatie en beleid. Een voorbeeld is de opvatting in de periode '50 – '65 dat goede wegverbindingen nodig zijn de het Centrum te laten bloeien. Het behoud van erfgoed verdwijnt uit de gemeentelijke beleidsagenda en vele monumenten verdwijnen. In de periode daarna wordt dit paradigma verlaten en concentreert men zich beleidsmatig op de ontwikkeling van grote gebieden met woningen, kantoren en congreszalen. In de periode daarna staat weer de stadsvernieuwing centraal. Nog steeds is het belang van erfgoed en de kenmerken van een historische binnenstad niet echt doorgedrongen. Na 1990 breekt de periode van een terugtrekkende overheid aan met ruimte voor het particulier initiatief. In de laatste periode tot 2020 ontstaan – al voor Corona – grote zorgen over de leegstand van winkels, het verdwijnen van kleine winkels en de zeer forse groei van de horeca met zijn grote aantallen terrassen. Hij constateert een achteruitgang van de culturele functie en het ontbreken van initiatieven voor het versterken van cultuur en erfgoed in de binnenstad.

De ontwikkelingen zijn goed geïllustreerd met sprekende plattegronden.

Deel 2 behandelt de beoordeling van de huidige situatie. Het bevat een negental hoofdstukken die wij hier niet allemaal de revue kunnen laten passeren. We beperken ons vooral tot een selectie die vanuit erfgoedperspectief het meest relevant is.

In het eerste hoofdstuk van deel 2 kiest de auteur Toon Oomen, van beroep architect en voormalig eigenaar van een bekend plaatselijk architectenbureau, een originele aanpak om aan de hand van een wandeling door het Centrum de ruimtelijke en architectonische kwaliteit te beschrijven. De wandeling loopt van de Zandberg tot aan het station. Hij geeft meer geslaagde oplossingen aan maar ook de vele gemiste kansen. Hij doet dit op trefzekere, overtuigende wijze en schuwt waar van toepassing de kritiek niet. Hij start met de achtergronden van de erg losse en kwetsbare ruimtelijke structuur van onze stad: de voormalige rol als garnizoensstad heeft grote terreinen in de binnenstad achtergelaten die eerder ook al door de ontmanteling van de vestingwerken een majeure ruimtelijke ingreep in negentiende eeuw heeft ondergaan. Op zijn wandeling komt hij langs de Viewindenstraat en de Keizerstraat die hij (terecht) een armetierige entree vindt. Ook de invulling van het Chasséterrein vindt hij niet geslaagd: de ruimte tussen de gebouwen zijn min of meer restruimten waar je je verwaald voelt. De Lange stallen en het Molsterrein is een verschrikking die uitmondt in een erg rommelige en chaotische verkeerssituatie. Na de onmogelijke Molenstraat belandt hij in St. Annastraat die hij erg mooi opgeknapt vindt. Het Kasteelplein is een mooi ensemble. Na de renovatie is het Valkenberg een prachtige plek met uitzicht op het, helaas niet toegankelijke, kasteel. Hij beoordeelt de nieuw ingerichte Willemstraat als zeer geslaagd evenals het voorplein van het nieuwe station. Dit alles wordt geïllustreerd met veelzeggende foto's.

Afb. 2 . De Keizerstraat: een aantrekkelijke entree van het Centrum? (Beeldcollectie Stadsarchief Breda)

Het tweede hoofdstuk is van de hand van Frans Maas, landschapsarchitect en mede-ontwerper van de Haagse Beemden. Hij behandelt het erfgoed in termen van parken, water en pleinen in het Centrum. Hij start met de constatering dat Breda over een schat aan openbare parken beschikt tezamen met twee rivieren en de singels. Een mooie plattegrond geeft deze objecten goed weer. Een nieuw park op het zuidelijk Seeligterrein zal een verdere aanwinst zijn. Er zijn diverse slecht vormgegeven locaties die een ruim verbeteringspotentieel bieden. Hij beveelt onder andere aan het Chasseveld anders in te richten met grote boomgroepen. Het zelfde geldt voor het erbarmelijke Molsterrein en omgeving. Hij doet een interessante aanbeveling om de “nieuwe” stadsentrees boomrijk opnieuw aan te leggen: Mazceklaan bij Wilhelminapark, Markendaalseweg, Lunet, Haven etc. Ook de binning kan met beplanting opgewaarderd worden. Hij besluit met een wandeling langs bestaande monumentale bomen in het Centrum.

Het vierde hoofdstuk bestaat uit een interview met Dingeman Kuilman, Directeur Stedelijk Museum Breda waarin de vraag ‘Waar gaan we heen met het historisch Centrum uit cultureel perspectief?’ centraal staat. Als niet-Bredanaar ziet hij Breda als een Doornroosje dat wakker gekust moet worden. Hij constateert dat de informatie in en over de stad vrijwel helemaal ontbreekt; bewoners en bezoekers hebben geen idee van de achtergronden van de diverse gebouwen. Hij bepleit sterk dat door middel van tweetalige bordjes aan de panden informatie over het gebouw en zijn vroegere bewoners gegeven wordt. Breda heeft 500 monumenten waar iedereen gedachteloos aan voorbij loopt. Als recensent zou ik willen toevoegen dat een hoogwaardig en modern VVV-kantoor ook zou helpen.

Hij beoordeelt het huidige Centrum als een nostalgisch decor voor horeca en winkels waarbij de historische achtergrond ver naar de achtergrond is gedrongen. De dominantie van de horeca is te groot. We moeten de historische beleving van de binnenstad ambitieus versterken op basis van een tienjarenplan, inclusief financiering. Kijk eens naar Delft, Deventer, Den Bosch.

In het zevende hoofdstuk schetst Hans Thoolen de condities voor de toekomst. Hij was senior adviseur Stadsontwikkeling bij de Gemeente Breda. Hij is van mening dat het stadscentrum in een historische fase van ontwikkeling verkeert die vergelijkbaar is met die van na de slechting van de vestingwerken. Immers, er zijn nu grote gebieden waarvoor nieuwe plannen moeten worden gemaakt: CSM, Faam, Seelig/Gashuisvelden, Chasseveld, Lange Stallen etc. Een verhelderende constatering is dat hierbij het gaat om 150 hectare, zijnde ca 12 Chasseparken!

Hij geeft ook duidelijke richtingen aan waarheen het moet gaan. Qua attitude vindt de schrijver dat we af moeten van de heersende gezapige zelfgenoegzaamheid, van de angst voor het experiment, van

de uitponding en vervlakking. Laat het Centrum een brede belevenis worden met afwisseling tussen allerlei plekken met aparte sferen. Geef diverse onderdelen een aparte identiteit welke hij in zijn hoofdstuk uitwerkt. Er is nu veel te veel van hetzelfde, met name de horeca, en weinig exclusiviteit. Treffend is zijn adagium: "Maak van een place to buy een place to be".

Breng veel meer functiemenging aan, te beginnen in de aanloopstraten en pas een onorthodoxe vergroening en verblauwing aan. Het culturele klimaat moet veel prominenter zijn.

Hij besluit met een duidelijk advies (hartenkreet). Ga nu geen afzonderlijke projecten ontwikkelen maar werk van uit het geheel: niet 'project wise but city foolish'

De gemeente moet de regievoeren en moet daartoe beschikken over een volledig (ambtelijk) apparaat en voldoende financiën. Geef de integrerende stedenbouwkunde een sterke positie binnen het apparaat. Bij de Gemeente moet het accent weer terug van proces naar de inhoud!

De andere hoofdstukken zullen we hier niet uitvoerig beschrijven maar bevatten evenzeer interessante observaties en conclusies die deels overlappen met die in de hierboven wel uitvoeriger beschreven hoofdstukken. We noemen de hoofdstukken 'Van garnizoensplaats naar fun city' door Han Verheijden, 'Beleving en wensen van bewoners' door Piet Maanders c.s. van de Wijkraad Stadshart/Valkenberg, 'De economische motor van Breda' door Jos Koniuszek, 'Hulp bij panden in nood' door NV Stadsherstel en tenslotte "Een kritische overall blik" door voormalig Rijksbouwmeester Wytze Patijn.

Het boek eindigt met deel 3 met de constatering en aanbevelingen, geschreven door de redactie van het boek.

Het deel begint met een interpretatie door de redactie van de belangrijkste observaties van de auteurs. We noemen er een paar: er is door de bestreken 75 jaar geen vast patroon te herkennen in de ontwikkelingen en de beleidskeuzes; Elke periode heeft zijn eigen accenten die ook weer snel vergankelijk blijken. Er zijn meer dan 150 monumenten gesloopt te behoeve van nieuwe gebouwen die intussen ook weer bijna allemaal gesloopt zijn; er is geen samenhangende visie op de ontwikkeling van het historisch Centrum; het gemeentebestuur stuurt weinig. Er zijn nu grote terreinen beschikbaar voor ontwikkeling die een grote kans bieden: als wenselijke uitgangspunten worden genoemd: vernieuwing en mix van functies, kwaliteit van de openbare ruimte etc.

Het is gigantische opgave die lang gaat duren waarbij verhoging van kwaliteit essentiël is dan ooit; goede fasering en sterke regie is nodig.

De gouden Cirkel besluit met een 6 tal concrete aanbevelingen. We noemen er hier een paar: maak voor historisch Centrum een lange termijn visie die langer meegaat dan een bestuursperiode. Organiseer een veel krachtigere gemeenteregie voor het Centrum; Versterk de kwaliteit van het erfgoed.

Tot besluit: De Gouden Cirkel heeft met dit cahier een uitstekende analyse van de afgelopen ontwikkelingen, de diagnose van de huidige situatie en een schets van de mogelijkheden om het Centrum sterk op te waarden tot kwaliteitsgebied geleverd. Op basis hiervan kan het Centrum een gebied met een sterk historisch karakter worden dat ook als zodanig gekend en beleefd wordt door bewoners en bezoekers. De leden van onze vereniging zullen met plezier hiervan kennis nemen. Het boek is verder een absolute must voor al diegenen die het Centrum aan het hart gaat en zeker ook voor de verantwoordelijke politici en ambtenaren. Het boek is helder en begrijpelijk geschreven en is uitstekend geïllustreerd met vele kaarten foto's.